

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

3-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti.

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori, O'zbekiston Milliy Universiteti;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Milliy Universiteti.

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Toshkent moliya instituti;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Bojxona instituti;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent, Farg'ona politexnika instituti

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b, Toshkent moliya instituti;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari

nomzodi, dotsent, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori, "Tashkent International University of Education" xalqaro universiteti;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent, Jizzax pedagogika instituti;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent, Andijon davlat tibbiyot instituti, Ijtimoiy-gumanitar fanlar kafedrasini mudiri;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat universiteti.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat universiteti;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor, Samarqand davlat chet tillar instituti;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, Samarqand davlat universiteti;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b., Jahon iqtisodiyoti va diplomatiya universiteti;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi universiteti;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD), O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi;

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi, Toshkent davlat yuridik universiteti;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat yuridik universiteti;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori, Toshkent axborot texnologiyalari universiteti huzuridagi pedagogik kadrlarni qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tarmoq markazi;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor, Qarshi davlat universiteti;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori, Iqtisodiyot va pedagogika universiteti;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti;

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Samarqand davlat universiteti.

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent, O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD), Samarqand viloyat IIB Tibbiyot bo'limi psixologik xizmat boshlig'i.

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Юсупов Хуршид Муратжанович</i> ПЕРВЫЕ ШАГИ ДВУХСТОРОННЕГО СОТРУДНИЧЕСТВА САУДОВСКОЙ АРАВИИ С МОМЕНТА НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН	9-13
<i>Najmiddinov Zafar Xoshimjonovich</i> O'RTA OSIYO FAQIHLARINING MUSANNIFAK ASARLARIGA TA'SIRI XUSUSIDA	14-19

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Madraimova Marxamat Raximberganovna</i> XORAZM VILOYATIDA KICHIK BIZNES VA TADBIRKORLIKNI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING OBYEKTIV ZARURLIGI VA AHAMIYATI	20-23
<i>Abdullaev Jamshid Obidovich</i> SUN'IY INTELLEKT — XIZMAT KO'RSATISH SOHASIDA SAMARADORLIKNI OSHIRISH VOSITASI SIFATIDA	24-30
<i>Абдуллаев Алтинбек Янгибаевич</i> ДОННИ ҚАЙТА ИШЛАШ КОРХОНАЛАРИДА МАҲСУЛОТ ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИ ҲИСОБИНИ ЮРИТИШ ВА ТАННАРХ КАЛКУЛЯЦИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ	31-46
<i>Ziyadullayev Zuxriddin Ilxom o'g'li</i> TIJORAT BANKLARI TRANSFORMATSIYASI BORASIDA NAZARIY VA HUQUQIY ASOSLAR	47-51
<i>Alimova Saboxat Gaziyevena, Erkinova Sevinch</i> YASHIL IQTISODIYOT VA ATROF MUHIT MUAMMOLARI	52-56
<i>Zokirova Gavxar</i> GLOBAL PENSIYA TIZIMLARI BARQARORLIGI VA YETARLILIGI TAHLILI	57-66

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Tursunkulova Shaxnoza Tuychiyevna, Muxtorov Muxsin Jabborovich</i> TASAVVUFDA INSON MA'NAVIY KAMOLOTI MASALASI	67-73
<i>O'rinboyev Davlatjon Bahtiyorovich</i> IJTIMOIY FALSAFADA STRATEGEMALARNING O'RNI VA AHAMIYATI	74-79
<i>Alimov Mansur Narboyevich</i> PEDAGOGIYALARNING MA'NAVIY-AXLOQIY VA KASBIY RIVOJLANTIRISHDA AJDODLAR MA'NAVIY MEROSINING O'RNI. ("SILSILAT UL-ORIFIYN VA TAZKIRATU-S-SIDDIQIYN" ASARI MISOLIDA)	80-87
<i>To'xtasinov Shukurjon Shavkatjon o'g'li</i> MILLIY BIRLIK VA SIYOSIY HOKIMIYATGA DOIR JADIDLAR QARASHLARINING IJTIMOIIY- FALSAFIY AHAMIYATI	88-95
<i>Nurmatova Umida Jalolidinovna</i> AN'ANAVIY O'QISHNING GNOSOLOGIK JIHATLARI	96-101

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Abdullaeva Charos Baxramovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIKADA REKLAMA DISKURSI TUSHUNCHASI	102-105
<i>Umarqulova Munira Zohidjon qizi</i> ILMIY-FANTASTIK ADABIYOT: JANRNING SHAKLLANISHI, RIVOJLANISHI VA POETIK CHEGARALARI	106-119
<i>Xaydarova Gavhar Abdukadirovna</i> ZAMONAVIY LINGVISTIK MADANIYAT KONTEKSTIDA "SPORT DISKURSI" TUSHUNCHASINING NAMOYON BO'LISHI	120-124
<i>Mirzarahimov Bahodir Shavkat o'g'li</i> "XALQ SO'ZI" GAZETASINING MATNLARINI DAVR BO'YICHA TASNIFLASH BOSQICHLARI	125-129
<i>Boboqulova Nilufar Xayrullo qizi</i> INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA SHOULDER/YELKA, ELBOW/TIRSAK HAMDA WRIST/BILAK SOMATIK KOMPONENTLI MAQOLLARNING KONSEPTUAL TAHLILI	130-137
<i>Yangiboyeva Feruza Ortiq qizi</i> TIPS FOR TEACHING ENGLISH: STRATEGIES FOR EFFECTIVE LANGUAGE LEARNING	138-145
<i>Ибодуллаева Гавхар Уринбаевна</i> ОБУЧЕНИЕ ШКОЛЬНИКОВ К НАЧАЛЬНОМУ УРОВНЮ ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СРЕДНЕ- ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛАХ В УСЛОВИЯХ ИНКЛЮЗИВНОГО ОБРАЗОВАНИЕ	146-151
<i>Kuvvatov Raxmatulla Hikmatillayevich</i> SAN'ATGA OID AFORIZMLARNING LINGVOKULTUROLOGIK TAHLILI.....	152-156
<i>Ibodullayeva Gulshod Urinovna</i> CHET TILLARINI O'RGANISHDA IMMERSIV O'QITISH USLUBLARI –SAMARALI YO'NALISH, YONDASHUVLAR VA XULOSALAR.....	157-160
<i>Habibullayeva Gulsanam Inomjon qizi</i> INNOVATIVE METHODS OF TEACHING READING (FOR PRE INTERMEDIATE LEVELS)	161-165
<i>Berdimurotova Sevara Maxmudovna</i> TILSHUNOSLIKDA TERMINOLOGIYANING XUSUSIYATLARI.....	166-169

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kuchimova Shaxlo</i> VASIYATNOMANING OG'ZAKI SHAKLI VA UNI TUZISHDA ZAMONAVIY AXBOROT TEKNOLOGIYA VOSITALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI	170-176
<i>Jumanazarov Faxriddin Erkinovich</i> KONTRAFAKT MAHSULOTLARNI ANIQLASH VA ULARNING MUOMALASIGA QARSHI KURASHISH MUAMMOLARI	177-183
<i>Курбанова Эльмира Асадовна</i> ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОВД С ГОСУДАРСТВЕННЫМИ И ИНЫМИ ОРГАНИЗАЦИЯМИ ПО ПРОФИЛАКТИКЕ БЕЗНАДЗОРНОСТИ И ПРАВОНАРУШЕНИЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН	184-190

<i>Raxmatullayev Xurshidjon Shukurilla o'g'li</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI QONUNCHILIGIDA KRIPTO-AKTIV VA U BILAN BOG'LIQ BO'LGAN AYRIM MUAMMOLAR.....	191-195
<i>Aldamuratova Amangul Uralbayevna</i> FUQAROLIK PROTSESSIDA AJRIMLAR TUSHUNCHASI VA TURLARI	196-200
<i>Xakimov Jahongir Olimjon o'g'li</i> KIBERFIRIBGARLIK VA KIBERKORRUPSIYA – RAQAMLI DUNYODAGI MURAKKAB JINOYATLAR.....	201-208
<i>Ergashev Qaxramon Zokirjonovich</i> KORRUPSIYAVIY JINOYATLARGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOY ZARURATI.....	209-219
<i>Normatov Isomiddin Dustqul o'g'li</i> XUFIYONA IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI	220-224
<i>Пулатов Темурабек Гайратжон угли</i> ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРИМЕНЕНИЯ ТЕХНОЛОГИЙ КИС В СЕКТОРЕ ФИНАНСОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ	225-231
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Yaqubov Fazliddin Muxitdinovich</i> JISMONIY TARBIYA VA SPORT MUTAXASSISLARINING ILMIY-TADQIQOTCHILIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA FANLARARO INTEGRATSIYA	232-236
<i>Sharipova Farida Salimdjanoyn, Qo'ng'irotova Anorxol</i> TIBBIYOT OLIYGOHLARIDA "TIBBIY BIOLOGIYA" HAMDA "UMUMIY GENETIKA" FANLARINI O'QITISHDA INTERFAOL METODLAR SAMARADORLIGI	237-241
<i>Собирова Гулибарно Зайнутдин кизи</i> МЕТОДИКА ИНТЕРАКТИВНОГО ОБУЧЕНИЯ В РАЗВИТИИ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ НА УРОКАХ РУССКОГО ЯЗЫКА	242-252
<i>Salayev Donyor Baxtiyarovich</i> ZAMONAVIY JISMONIY TAYYORGARLIKNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI.....	253-259
<i>Turdimuratov Dilmurad Yuldashevich</i> OLIY TA'LIM MUASSASASIDA BOKS MURABBIYLARINI KASBGA YO'NALTIRISH TIZIMINING XUSUSIYATLARI	260-266
<i>Hakimova Nargiza Uralovna</i> YOSH KURASHCHI QIZLARDA MUVOZANAT QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHDA RAQS VA HARAKATLI O'YINLARDAN FOYDALANISH TEXNOLOGIYASI	267-273
<i>Otepbergenov Jetkerbay Sakbergenovich</i> MODULLI TA'LIM SHAROITIDA TALABALARNI INTELLEKTUAL RIVOJLANTIRISHGA UNDASH MUAMMOSI	274-279

Received: 10 April 2025
Accepted: 15 April 2025
Published: 28 April 2025

Article / Original Paper

XUFIYONA IQTISODIYOTGA QARSHI KURASHISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Normatov Isomiddin Dustqul o'g'li

Toshkent davlat yuridik universiteti

tayanch doktoranti

E-mail: normatovisomiddin36@gmail.com

Annotatsiya. ushbu maqolada xufiyona iqtisodiyotga qarshi kurashish va uning salmog'ini kamaytirish yo'llari, shuningdek, xufiyona iqtisodiyotga qarshi kurashishning umumiy tavsifi va usullari hamda xufiyona iqtisodiyotning salmog'ini kamaytirish yo'lidagi qabul qilinayotgan normativ hujjatlar va islohotlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: xufiyona iqtisodiyot, norasmiy iqtisodiyot va yashirin iqtisodiyot, jinoyiy iqtisodiy faoliyat, narkobiznes, mansabni suiiste'mol qilish va korrupsiya.

PRIORITY DIRECTIONS FOR IMPROVING THE SYSTEM OF COMBATING THE HIDDEN ECONOMY

Normatov Isomiddin Dustkul ugli

Tashkent State University of Law,

basic doctoral student

Abstract. this article talks about the ways to fight against the shadow economy and reduce its weight, as well as the general description and methods of fighting against the shadow economy, as well as the adopted regulatory documents and reforms to reduce the weight of the shadow economy.

Key words: secret economy, informal economy and underground economy, criminal economic activity, drug business, abuse of office and corruption.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SP1342V5SI3Y2025N31>

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev 2020 yilning 24 yanvar sanasida Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomasida "Hozirgi globallashtirish davrida iqtisodiy o'sish har bir davlatning eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Lekin dunyo mamlakatlariining sog'lom rivojlanishi uchun mamlakat iqtisodiyotiga rasmiy statistikada qayd etilmaydigan, latentlik xususiyatiga ega bo'lgan to'siqlar mavjud. Shunday to'siqlardan biri "yashirin iqtisodiy faoliyat" hisoblanadi. Bu esa o'z navbatida, inson omili bilan izohlanadi. Islohotlarimizga jiddiy to'siq bo'layotgan "yashirin iqtisodiyot"ga qarshi kurashilmas ekan, sog'lom raqobat ham, qulay investitsiya muhiti ham shakllanmaydi", deb ta'kidlagan edi[1].

Avvalambor, xufiyona iqtisodiyotga qarshi kurash usullari xufiyona iqtisodiyotga qarshi kurash sabablarini, usullari hamda vositalarini belgilash lozim, keyinchalik, uning ko'lamini va dinamikasini aniqlash lozim bo'ladi. Rivojlangan mamlakatlarda xufiyona iqtisodiyot ko'lamini aniqlashda quyidagi usullardan foydalaniladi:

1. Indikatorlar uslubi. Ularning tarkibida to'g'ridan-to'g'ri va bilvosita (egri) uslublar mavjud. To'g'ridan-to'g'ri uslublar maxsus kuzatuv, so'rovlar o'tkazish, ayrim soliq to'lovchilar daromadlari va xarajatlari o'rtasidagi nomuvofiqliklarni aniqlash maqsadida tekshiruvlar, tahlillar o'tkazishni o'z ichiga oladi. Bilvosita (egri) uslublar bandlik ko'rsatkichlari bo'yicha monetar uslublarni o'z ichiga oladi.

2. Yengil modellashtirish uslubi, ya'ni determinantlarni baholash. Ushbu uslubda xufiyona iqtisodiyotni aniqlashtiruvchi jami ko'rsatkichlar tanlab olinib, uning nisbiy hajmlari hisoblanadi.

3. Struktura tarkibiy uslublarda turli ishlab chiqarish tarmoqlarida xufiyona iqtisodiyot hajmlari to'g'risidagi ma'lumotlar, axborotlardan foydalaniladi.

4. Aralash uslublarda xufiyona iqtisodiyot hajmlariga bog'liq o'lchovlardan, ya'ni determinant va indikatorlarni hisobga olgan holda modellar yaratiladi.

5. Xufiyona iqtisodiyotni baholashda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarni integral baholash uslubi[2, 171-bet].

6. Rasmiy statistika ko'rsatkichlarini, turli qayta va qo'shimcha hisoblashlar asosida xufiyona iqtisodiyot va uning alohida elementlarini baholash.

Bundan tashqari, xufiyona iqtisodiyotga qarshi kurashda quyidagi usullardan ham foydalaniladi:

- radikal-liberal, ya'ni dastlabki jamg'arilgan kapital eng yuqori sur'atlariga maqsadli cheklovlar belgilash yo'li;
- repressiv uslublar xufiyona iqtisodiy faoliyatga qarshi huquq-tartibot, xavfsizlik organlari faoliyatini kengaytirish va kuchaytirishni taqozo etadi;
- biznes va tadbirkorlikni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlarni ta'minlash bo'yicha qonunchilikni takomillashtirish bilan huquqiy choratadbirlar majmuasi[3, 20-bet].

Xufiyona iqtisodiy faoliyatga qarshi kurashning eng muhim yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1. Noqonuniy biznes va tadbirkorlikning oldini olish hamda barham berish.
2. Yolg'on tadbirkorlikka qarshi kurash.
3. Tijorat maqsadida sotib olish – davlat va xo'jalik boshqaruvida faoliyat ko'rsatayotgan mansabdor shaxslarga noqonuniy tarzda pul, qimmatli qog'ozlar, boshqa mulkiy qiymatlarni o'z xizmat mavqeyidan kelib chiqqan holda ko'rsatgan xizmati, ya'ni tijorat yoki bank sirini oshkor qilgani, pora beruvchiga noqonuniy harakati uchun sharoit yaratib berishi hisoblanadi.
4. Jinoyiy yo'llar bilan olingan daromadlarni legallashtirishga qarshi ta'sir mexanizmini yaratish.
5. Yolg'on bankrotlikka qarshi qonunchilikda belgilangan javobgarlikni yanada oshirish.
6. Jismoniy va yuridik shaxslarning bojxona to'lovlarini to'lashdan bo'yin tovlashlariga qarshi chora-tadbirlarni, jazo choralarini qo'llash.

7. Kontrabanda, mamlakatga tovarlarni noqonuniy tarzda olib kirish va tashqariga noqonuniy tarzda tovarlarni olib chiqib ketishga qarshi kuchli tizimni qaror toptirish[4, 30-bet].

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, mamlakatimizda iqtisodiy huquqbuzarliklar uchun javobgarlik masalalarini quyidagi yo'nalishlarda takomillashtirish taklif qilinadi:

Birinchidan, iqtisodiy huquqbuzarliklarni fosh etish va bartaraf etishda shaxsning ishtiroki darajasiga (hamkorligi) qarab javobgarlik choralari differensiallashtirish hamda yanada liberallashtirish lozim. Aksariyat iqtisodiy huquqbuzarliklarni fosh etish uchun soliq to'lovchining hamkorligi talab etiladi. Aks holda, ushbu turdagi huquqbuzarliklarni aniqlash juda qiyin bo'lib, ko'p vaqt va resurslarni talab etadi. Shunga ko'ra, soliq to'lovchining nazorat va huquqni muhofaza qiluvchi organlar bilan hamkorlik qilganligi, huquqbuzarlikni ochishda faol yordam berganligi uchun belgilangan sanksiya va jazo choralari yarmiga qisqartirishni nazarda tutish taklif qilinadi. Bu har ikki tomon o'rtasida o'zaro hurmat, ishonch va samarali muloqot o'rnatish uchun huquqiy zamin yaratadi.

Ikkinchidan, iqtisodiy huquqbuzarlik bilan bog'liq aniqlangan ishlarni sudga yoki tergov organiga o'tkazmasdan vakolatli organlar (prokuratura, Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti, soliq, bojxona va boshqa organlar) va huquqbuzar tomon o'rtasida sudgacha kelishuv bitimini imzolash orqali hal qilishga qaratilgan chora-tadbirlarni kiritish taklif qilinadi. Mazkur institut soliq huquqbuzarliklari uchun tezkor va ortiqcha tartib-taomillarsiz jazo sanksiyalarini qo'llash, yetkazilgan iqtisodiy zarar va penyalarni to'liq undirish, kelgusida bu kabi huquqbuzarliklarning sodir etilishini oldini olishga qaratilgan choralarni amalga oshirishni o'z zimmasiga olishni nazarda tutadi.

Uchinchidan, iqtisodiy huquqbuzarlikni kvalifikatsiya qilish Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeks va Jinoyat kodeksida belgilangan miqdorlarga ("ancha", "ko'p", "juda ko'p miqdor") bevosita bog'lab qo'yilgan, shuningdek, qo'llaniladigan jazo choralari minimal va maksimal miqdorlari ko'rsatilgan. Javobgarlikni belgilashda mazkur miqdorlar bilan bir qatorda yetkazilgan zarar miqdori jami majburiyatning (soliq va boshqa turdagi majburiyatlar) qancha qismini tashkil etishiga qarab huquqbuzarlikni qo'shimcha kvalifikatsiya qilish taklif qilinadi. Bunda, agar yetkazilgan zarar jami majburiyat summasining 15 foizidan kam bo'lsa, javobgarlikni nisbatan yengilroq sanksiya doirasida baholash taklif qilinadi. Shuningdek, jazo choralari qo'llashda subyektivlikka yo'l qo'ymaslik maqsadida qo'llaniladigan sanksiya miqdorining minimal va maksimal chegaralarini aniq foiz yoki ko'paytma shaklida belgilash (masalan: 20%, 30% yoki 2 baravar, 4 baravar) lozim. Shunga ko'ra, Jinoyat kodeksining 184-moddasi to'rtinchi qismini chiqarib tashlash, moddani yangi qism bilan to'ldirish, unda shaxs tomonidan soliq to'lash bilan bog'liq jinoyat qayta sodir etilgan taqdirda, to'lanmagan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarni 2 baravar miqdorida, uch va undan ortiq ushbu turdagi jinoyat sodir etilgan bo'lsa, 4 baravar miqdorida, shu jumladan penya va boshqa moliyaviy sanksiyalar tarzida davlatga yetkazilgan zararining o'рни to'liq qoplansa, shaxsni javobgarlikdan ozod qilish taklif qilinadi.

To'rtinchidan, iqtisodiy huquqbuzarliklar uchun muqobil sanksiyalarni joriy etish taklif qilinadi. Soliq to'lashdan bo'yin tovlagan yoki qarzi ma'lum bir miqdordan oshgan soliq to'lovchilarni obro'sizlantirish maqsadida ularni har chorakda qarzdorlar ro'yxatida e'lon qilish amaliyotini joriy etish taklif qilinadi.

Beshinchidan, Soliq kodeksining 223-moddasiga asosan yuridik shaxsning soliqqa oid huquqbuzarlik uchun javobgarlikka tortilishi belgilangan bo'lsa-da, MJtK va Jinoyat kodeksida yuridik shaxsning javobgarligi nazarda tutilmagan. Ayrim hollarda iqtisodiy huquqbuzarliklarning aynan kim tomonidan sodir etilganligini aniqlash va isbotlash murakkabligi hamda boshqa muammolarni inobatga olib, yuridik shaxslar uchun javobgarlikni belgilash taklif qilinadi.

Oltinchidan, korrupsiya, iqtisodiy huquqbuzarliklar va xufiyona faoliyat yuritayotgan shaxslar haqida anonim tarzda yoki arizachining shaxsi sir saqlanishini ta'minlagan holda turli vositalar yordamida (elektron, og'zaki yoki yozma shaklda) murojaat qilish imkoniyatlarini kengaytirish, bunda nodavlat notijorat tashkilotlari, fuqarolar va tadbirkorlik subyektlarining ishtirokini kengaytirish orqali jamoatchilik nazorati mexanizmlaridan samarali foydalanishni rag'batlantirish zarur[5].

Mazkur chora-tadbirlar iqtisodiy huquqbuzarliklar uchun javobgarlikni yanada liberallashtirish va takomillashtirish, insofli tadbirkorlarni rag'batlantirish, iqtisodiy huquqbuzarlik holatlarini ixtiyoriy bartaraf etilishi va o'zaro hamkorlikni rag'batlantirish hamda sudgacha kelishuv instituti imkoniyatlaridan kengroq foydalanishga xizmat qiladi.

O'zbekistonda jinoyiy xufiyona iqtisodiyotga va korrupsiyaga qarshi kurashning uzoq muddatli strategiyasi ishlab chiqilib, amalga oshirilmoqda. Bu strategiya doirasidagi jinoyatchilik va korrupsiyaga qarshi kurash yo'nalishlari quyidagilardan iborat:

1. Iqtisodiyotni erkinlashtirish, iqtisodiy munosabatlarni erkinlashtirish yo'lidan yanada izchil borish.
2. Halol tadbirkorlik uchun chinakam erkinlikni ta'minlash.
3. O'zbekistonda huquq va sud tizimini takomillashtirish hamda isloh qilish.
4. Fuqarolarning turli, jumladan, iqtisodiy huquqbuzarlikka qarshi ichki imkoniyatlari va yuksak darajadagi axloqi jinoyatchilik va korrupsiya jamiyatga olib kiradigan yemirilishdan eng yaxshi himoya hisoblanadi.
5. Jinoyatchilik va korrupsiyaga qarshi murosasizlik muhitini vujudga keltirish.

Xufiyona iqtisodiyotga qarshi kurashish uchun korxonalar xo'jalik-moliyaviy faoliyati, jismoniy shaxslarning daromad olishi va xarajatlari to'g'risidagi haqqoniy axborotlarni to'plash, tahlil qilish asosida iqtisodiy-ijtimoiy jarayonlarni keng qamrovli nazorat qilish tizimini shakllantirish lozim. Bunda davlat boshqa organlar, nodavlat tashkilotlar, uyushmalar bilan o'zaro bog'liqlikda aloqadorlik va hamkorlikni yo'lga qo'yishi kerak bo'ladi[6].

Xulosa qilib aytganda, bir qator olimlar va amaliyotchilarning fikrlarini tahlil qilgan holda jinoyat faoliyatidan olingan daromadlarni legallashtirish — bu jinoyat faoliyati natijasida olingan mol-mulkni topshirish, konversiya qilish yoki almashtirish, shuningdek, asl mohiyatini, manbasini, kelish yo'lini va manbasini yashirish yoki yashirish orqali egalik qilish, mulkka yoki uning mulkiga nisbatan asl huquqlarni boshqa shaxsga o'tkazish, agar bunday mulk jinoyat faoliyati natijasida olingan bo'lsa — obyektiv tomon deb hisoblash darkor. Bu esa, o'z navbatida, jinoyat yo'li bilan topilgan daromadlarni legallashtirish jinoyatlari uchun sud hukmi chiqarishda yengillashtiruvchi va og'irlashtiruvchi alomatlar mavjudligini hisobga oluvchi jarayon ekanligi aniqdir.

Mamlakatimizda xufiyona iqtisodiyotni qisqartirish bo'yicha strategik yo'nalishlarni belgilash va bunda barcha manfaatdor vazirlik va idoralarni safarbar etgan holda quyidagi yo'nalishlarda chora-tadbirlarni amalga oshirish: 2023–2024 yillarda alohida korxona yoki

tarmoqlarga berilgan imtiyozlarni to'liq tanqidiy xatlovdan o'tkazish va bekor qilish orqali barcha bozor ishtirokchilari uchun teng imkoniyatlar hamda sog'lom raqobat muhitini yaratish; import tovarlarining ichki bozordagi ulgurji savdosini faqat naqd pulsiz hisob-kitob shaklida amalga oshirilishini to'liq ta'minlash va buni nazorat qilish uchun import mahsulotlari harakati bo'yicha yagona axborot tizimini ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish; soliqdan qochish holatlarida jazoning muqarrarligini ta'minlash, rasmiy iqtisodiyotda ishlashni yashirin iqtisodiyotda faoliyat yuritishdan ko'ra manfaatli qilish, bu boradagi to'siqlarni bartaraf etish, barcha axborot vositalari orqali tushuntirish ishlari ko'lamini kengaytirish; yuridik shaxslar tomonidan jismoniy shaxslarning bank hisobvaraqlariga moliyaviy yordam va qarz sifatida yo'naltirilayotgan mablag'larga nisbatan jismoniy shaxslarning daromad solig'iga tortish amaliyotini joriy etish, mablag'lar to'liq qaytarilganda ushbu tushumlarni soliq bazasidan chiqarish; jinoyat faoliyatidan olingan daromadlarni legallashtirish va terrorizmni moliyalashtirishga qarshi kurashish tizimi doirasida shubhali mijozlar va operatsiyalarni oldindan aniqlash indikatorlarini joriy etish va monitoringini kuchaytirish asosiy vazifalardan hisoblanadi.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasi. 2020 yil 24 yanvar. // Xalq so'zi, 2020 yil 25 yanvar.
2. Kochergina T.E. "Экономическая безопасность". – Rostov-na-Donu: Feniks, 2007. – S. 171.
3. Land P. "Организованная преступность тайная история самого прибыльного бизнеса в мире: пер с англ". – М.: AST: Astral', 2005. – S. 11–43.
4. Qobilov Sh.R. Globallashuv va xavfsizlik. – T.: O'zR IIB Akademiyasi, 2006. 27–38-betlar.
5. Директива Европейских Сообществ (СЕС) от 10 июня 1991 г. о Abulqosimov X.P. Iqtisodiy xavfsizlik. O'quv qo'llanma. – T.: Akademiya, 2006.
6. Abulqosimov H.P., Abulqosimov M.H. Iqtisodiy xavfsizlik: nazariya va amaliyot. O'quv qo'llanma. – T.: Nashirlik yo'gdusi, 2019.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/3 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro‘yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas’uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog‘och ko‘chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: scienceproblems.uz@gmail.com

Bog‘lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).